

KIRGISTAN

OBLICZA TRANSFORMACJI

Redakcja naukowa
Michał Kuryłowicz
Krystian Pachucki-Włosek

Kirgistan – oblicza transformacji

pod redakcją
Joachima Dieca, Anny Jach,
Michała Kuryłowicza i Jana Brodowskiego

Tom 1

KIRGISTAN – oblicza transformacji

POD REDAKCJĄ

MICHAŁA KURYŁOWICZA I KRYSTIANA PACHUCKIEGO-WŁOSKA

Michał Kuryłowicz
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0002-5041-6683>
✉ michal.kurylowicz@uj.edu.pl

Krystian Pachucki-Włosek
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0002-4527-5441>
✉ krystian.pachucki97@gmail.com

© Copyright by individual authors, 2020

Recenzent: prof. dr hab. Grzegorz Mazur

Opracowanie redakcyjne: Marta Kupańska

Projekt okładki: © Ka Klakla

ISBN 978-83-8138-107-9 (druk)
ISBN 978-83-8138-265-6 (on-line, pdf)
<https://doi.org/10.12797/9788381382656>

Na okładce wykorzystano zdjęcie autorstwa E. Żak
(Biszkek, Kirgistan)

Publikacja została dofinansowana ze środków Wydziału Studiów
Międzynarodowych i Politycznych UJ, Instytutu Rosji i Europy
Wschodniej UJ, Instytutu Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

<i>Od redakcji</i>	9
<i>From the Editor</i>	11
Michał Kuryłowicz, Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Wprowadzenie</i>	13

I. Polityka

1. Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Prezydent i egzekutywa we współczesnym Kirgistanie</i>	25
2. Michał Kuryłowicz	
<i>Parlament i ewolucja systemu partyjnego w Kirgistanie po 2010 roku</i>	43
3. Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Oblicze ideowe republiki i polityka historyczna współczesnego Kirgistanu</i>	69

II. Gospodarka

1. Łukasz Rabiasz	
<i>Podstawowe wskaźniki makroekonomiczne Kirgistanu, główne działy gospodarki i polityka ekonomiczna po 2010 roku</i>	85
2. Katarzyna Kosowska	
<i>Kirgistan w pętli energetycznej – problemy z wykorzystaniem potencjału wodnego republiki, tradycyjne i nowe źródła energii</i>	105
3. Patryk Dujka	
<i>Handel międzynarodowy Kirgistanu – najważniejsi partnerzy, kluczowe produkty eksportowe i importowe</i>	123

4. Konstancja Polit
*Migracja zarobkowa z Kirgistanu. Znaczenie gospodarcze
i polityczne kirgiskich gospodarbeiterów*143

III. Społeczeństwo

1. Paweł Panasiuk
Panorama społeczna Kirgistanu169
2. Elżbieta Żak
*Tożsamość państwowa czy komunikacja międzykulturowa?
Problemy językowe we współczesnym Kirgistanie*185
3. Daria Saprynskaja, Iwan Sokołowski
Islam w Kirgistanie207
4. Barbara Tomków
*Polityka w zakresie równości płci i pozycja kobiety
we współczesnym Kirgistanie*227
5. Michał Kuryłowicz
Edukacja i polityka edukacyjna współczesnego Kirgistanu245
6. Bartosz Oleszko-Pyka
*Dziennikarstwo internetowe oraz media społecznościowe
w Kirgistanie – znaczenie oraz społeczna odpowiedzialność*.....271

IV. Kirgistan na arenie międzynarodowej

1. Michał Lubina
*Po pierwsze Rosja. Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa
Kirgistanu wobec nowych wyzwań na obszarze eurazjatyckim*287
2. Sebastian Torłop
*„Mała Wielka Gra” – Kirgistan pomiędzy Federacją Rosyjską
a USA w aspekcie militarnym*.....311
3. Paweł Panasiuk
Kirgistan – stosunki z sąsiadami w regionie Azji Centralnej.....329
4. Kinga Osierda
Tureckie soft power w Kirgistanie343

Zakończenie

Elżbieta Żak	
<i>Odwiedziny w „nieucywilizowanej” przestrzeni</i>	361
Biogramy	367
Indeks nazwisk.....	371

MICHAŁ KURYŁOWICZ

5. Edukacja i polityka edukacyjna współczesnego Kirgistanu

ABSTRACT

Education and Educational Policy in Modern Kyrgyzstan

Kyrgyzstan took over the Soviet-organized educational system after 1991. Since the beginning of independence, the Kyrgyz authorities have been implementing an inconsistent program of adapting the teaching organization in the republic to European standards, while struggling with the lack of financial resources, the problem of the demographic explosion and the resulting excessive increase in the number of students and a decline in teacher authority. The chapter focuses on changes taking place both in primary and secondary education and in higher education in the republic.

Keywords: education, Ministry of Education and Science of Kyrgyz Republic, Bologna Process, Gulnara Kudayberdieva, PISA

Резюме

Политика в области образования в современном Кыргызстане

Кыргызская Республика унаследовала после 1991 года советскую систему образования. С самого начала независимости власти в Бишкеке осуществляют довольно невязаную программу приведения отечественной системы образования в соответствие с европейскими стандартами. На пути реформ они сталкиваются одновременно с отсуствием финансирования,

проблемой демографического всплеска и падением авторитета учителей. Стсгья характеризует изменения вводимые в рамках системы базового, начального, среднего и высшего образования.

Ключевые слова: образование, Министерство образования и науки Кыргызской Республики, болонский процесс, PISA

System nauczania powszechnego w Kirgistanie, podlegający tamtejszemu Ministerstwu Edukacji i Nauki (Министерство образования и науки Кыргызской Республики), zorganizowany jest na podstawie ustawy O edukacji (Об образовании), uchwalonej w 2003 roku. Składa się na niego kilka kolejnych etapów zdobywania wiedzy.

Pierwszym, nieobowiązkowym stadium jest nauczanie przedszkolne, obejmujące dzieci w wieku 3-6 lat, bazujące na żłobkach oraz przedszkolach. Obligatoryjna nauka w szkole rozpoczyna się w 7 roku życia dziecka i trwa 9 lat. Przez pierwsze 4 lata prowadzona jest jako nauczanie wczesnoszkolne (*начальное образование*), następnie, do 9 klasy (do 16 roku życia), jako nauczanie podstawowe (*основное образование*). Po zakończeniu etapu podstawowego uczniowie mogą kontynuować naukę w klasach 10 i 11, w ramach szkolnictwa średniego ogólnokształcącego (*среднее общее образование*) lub zmienić profil edukacji na zawodowy (*Закон Кыргызской Республики...*, 2003, art. 16).

Kształcenie zawodowe (*профессиональное образование*) rozpoczyna się na poziomie 10 klasy i dzieli na dwa etapy: podstawowy (klasy 10 i 11, realizowane przez szkoły zawodowe i licea zawodowe) oraz średni (szkoły zawodowe, technika i koledże). Nad pierwszym z nich opiekę sprawuje Agencja ds. Podstawowej Edukacji Techniczno-Zawodowej przy Ministerstwie Edukacji i Nauki Republiki Kirgiskiej (Агентство начального профессионального образования при Министерстве образования и науки

Кыргызской Республики) (АПТО)¹, natomiast drugi pozostaje bezpośrednio w gestii ministerstwa. Uczniowie mogą, po ukończeniu 9 lub 11 klasy szkoły ogólnokształcącej, podjąć nauczanie zarówno w ramach szkoły zawodowej podstawowej, jak i średniej. Różnica w obrębie tego wyboru sprowadza się do ścieżki dalszej kariery. Aby się dostać na uczelnię zawodową, należy ukończyć szkołę średnią (ogólną lub zawodową), przy czym absolwenci szkoły średniej zawodowej mają możliwość uzyskania dyplomu szkoły wyższej w ramach „przyspieszonego programu” (*ускоренная программа*) (*Закон Кыргызской Республики...*, 2003, art. 22).

System egzaminowania absolwentów szkół podstawowych (tzw. egzaminy państwowe, *Итоговая государственная аттестация, ИГА*) jest jednostopniowy. Wiedzę uczniów po raz pierwszy weryfikuje się po ukończeniu 9 klasy. Obecnie egzaminy obejmują matematykę, język wiodący nauczania (kirgiski, rosyjski, uzbeki lub tadżycki), drugi język republikański (kirgiski lub rosyjski, w zależności od wiodącego języka nauczania), historię Kirgistanu oraz jeden z przedmiotów do wyboru: literaturę, geometrię, fizykę, chemię, biologię, geografę, język obcy, wiedzę o społeczeństwie (*человек и общество*), wprowadzenie do ekonomii lub informatykę. Egzaminy te trwają dosyć długo (w 2019 roku odbyły się pomiędzy 3 a 18 czerwca), ich pozytywne zdanie pozwala na kontynuację edukacji na poziomie średnim.

System weryfikacji wiedzy po szkole średniej oraz dopuszczenia do edukacji na poziomie wyższym jest dwuetapowy. Uczniowie, kończąc 11 klasę, zdają matematykę, język wiodący nauczania (jeden z czterech wspomnianych powyżej), drugi język republikański (kirgiski lub rosyjski), historię Kirgistanu oraz przedmiot do wyboru: geometrię, fizykę, chemię, biologię, geografę, język obcy, wiedzę o społeczeństwie (*человек и общество*), wprowadzenie do ekonomii lub informatykę.

 1 Instytucja powstała w 2007 roku, zwierzchnictwo nad nią sprawował rząd. Od 2017 roku jest ona częścią ministerstwa nauki.

dzenie do ekonomii lub informatykę. Egzaminy te również rozłożone są w czasie (w 2019 roku odbyły się pomiędzy 3 a 20 czerwca), niemniej jednak nie warunkują wstępu na studia, zapewniając jedynie dyplom ukończenia szkoły średniej. Rozpoczęcie studiów umożliwia dopiero zdanie dodatkowego testu (*Какие новые правила...*, 2019).

Tak zwany test ogólnorepublikański (Общереспубликанский тест, OPT) organizowany jest w Kirgistanie począwszy od 2002 roku, od 2012 roku stał się obowiązkowym egzaminem, warunkującym rozpoczęcie edukacji na poziomie wyższym (w ramach tzw. „konkursu testów”) (Бенгард, 2017). Każdy absolwent szkoły jest zobowiązany zdawać test podstawowy (*основной тест*), na który składają się rozdziały z zakresu wiedzy matematycznej, gramatyki wybranego języka wiodącego oraz rozumienia tekstu. Uczniowie mogą też przystąpić do testu przedmiotowego (*предметный тест*) z następujących przedmiotów: chemia, biologia, fizyka, matematyka, historia oraz język angielski (*Постановление Правительства КР...*, 2006, art. 14-16). Rozporządzenie rządu Republiki Kirgiskiej z 2006 roku przewiduje, iż organizacją i oceną testu ma się zajmować „niezależna instytucja testowa” (*независимая тестовая служба*) – organizacja pozarządowa, wybierana przez ministerstwo edukacji na trzy lata. Chociaż od 2014 roku jest ona wyłaniana metodą konkursową, niezmiennie rola ta powierzana jest Centrum Oceny w Edukacji i Metod Nauczania (Центр оценки в образовании и методов обучения) (ЦООМО; Бенгард, 2017).

Szkolnictwo wyższe w Kirgistanie kształci absolwentów szkół średnich, dając im możliwość osiągnięcia trzech stopni kwalifikacji zawodowych: licencjata (*бакалавр*), specjalisty (*специалист*) oraz magistra (*магистр*) (*Закон Кыргызской Республики...*, 2003, art 22). Słabo rozpoznawalny obecnie w polskim systemie edukacji tytuł „specjalisty” określany jest przez kirgiskie ministerstwo nauki jako pełne wykształcenie wyższe, równoznaczne z tytułem

magistra, osiągnane po pięciu latach kształcenia. Różnica między nimi sprowadza się do celu kształcenia: w przypadku specjalisty to wyłącznie „praktyczna działalność zawodowa w konkretnej dziedzinie (gałęzi)”. W przypadku magistra edukacja jest zorientowana na „działalność naukowo-dydaktyczną, naukową oraz praktyczną działalność zawodową” absolwentów takich studiów (МОиН КР, *Высшее образование*). Tytuł specjalisty utrzymywany jest zwłaszcza na kierunkach studiów związanych z medycyną (КТМА, 2018). Jego obecność, chociaż malejąca w wymiarze procentowym, stanowi echo rozwiązań edukacyjnych z czasów ZSRR.

Kirgistan jak dotąd nie przystąpił oficjalnie do Europejskiej Przestrzeni Szkolnictwa Wyższego, czyli do wspólnoty krajów realizujących zasady określone przez Deklarację Bolońską (należy do niej natomiast od 2010 roku Kazachstan). Niemniej jednak republika stopniowo, od 2011 roku, wprowadza analogiczne zasady organizacji nauczania na poziomie wyższym. We wrześniu 2011 roku 11 uczelni kirgiskich podpisało w Bolonii Wielką Kartę Uniwersytetów, decydując się w ten sposób na ujednoczenie standardów kształcenia z uczelniami europejskimi. W tym samym roku postanowieniem rządu wprowadzono dwustopniową strukturę wykształcenia wyższego, która zaczęła wchodzić w życie od roku akademickiego 2012/2013 (Дмитриенко, 2013).

Kirgistan jest państwem młodym. Ta banalna z pozoru konstatacja niesie jednak za sobą poważne konsekwencje z punktu widzenia systemu edukacji. Republika Kirgiska to kraj o niedługim „stażu niepodległości” i równocześnie państwo o bardzo młodym społeczeństwie, w którym trzecia część mieszkańców nie ukończyła jeszcze 15 roku życia. Kirgistanowi brakuje własnych tradycji powszechnego nauczania, te zaś, które posiada, są odziedziczone po Związku Radzieckim. Ogólnozwiązkowy model edukacji wymagał

po 1991 roku adaptacji do nowej, okrojonej terytorialnie i finansowo rzeczywistości. Ponieważ system ten stanowił zasadniczo jedyne doświadczenie kilku pokoleń pedagogów i uczniów, w nowej sytuacji stał się głównym punktem odniesienia dla oceny dokonywanych zmian. W zdecydowanej większości opiniujący – eksperci, publicyści, ale też zwykli odbiorcy systemu edukacyjnego – podkreślali i wciąż podkreślają wyjątkowo wysoki poziom kształcenia oferowanego w okresie Związku Radzieckiego, zestawiając go z głębokim kryzysem tej dziedziny w nowej rzeczywistości politycznej po 1991 roku.

Zapaść kirgiskiego systemu edukacji od momentu likwidacji wspólnej, związkowej platformy edukacyjnej stanowiła rzecz jasna pochodną rozpadu ZSRR na szereg odrębnych bytów politycznych. Pozbawiona nadbudowy związkowej – politycznej i ekonomicznej – Republika Kirgiska zetknęła się od razu z kilkoma problemami, które oddziaływały negatywnie na jakość systemu edukacji. Rozpad wspólnego rynku i kryzys transformacyjny spowodowały drastyczne obniżenie poziomu finansowania szkolnictwa powszechnego. Towarzyszyło temu zjawisko uwypuklające niewydolność młodej republiki w zakresie polityki edukacyjnej: demograficzny *boom* skutkujący ciągłym wzrostem liczby uczniów rozpoczynających lub kontynuujących naukę.

Liczba ludności Kirgistanu tylko w pierwszym dziesięcioleciu niepodległości wzrosła o 500 tys. osób (do 4,95 mln mieszkańców), w 2018 roku było to już 6,3 mln osób (Bank Światowy, *Kirgistan. Liczba...*). Jeśli w 1990 roku dzieci do 15 roku życia stanowiły 1,6 mln osób, to w 2015 roku już niemal 1,9 mln (United Nations, 2019). Przełożyło się to na dynamiczny przyrost liczby uczniów, zwłaszcza szkół podstawowych. W 1991 roku, u schyłku epoki radzieckiej, uczęszczało do nich 352 tys. osób, w 2018 – 528 tys. dzieci (Bank Światowy, *Kirgistan. Edukacja...*).

Tymczasem głęboka recesja, w jakiej znalazł się Kirgistan na początku lat 90., spowodowała drastyczne obniżenie poziomu

finansowania systemu edukacji. Kryzys transformacyjny gospodarki kirgiskiej osiągnął dno w 1995 roku, gdy tamtejsze PKB wyniosło zaledwie 50% szacowanego poziomu z 1990 roku (2,44 mld USD w 1995 roku względem 4,81 mld USD w 1990). Kirgistan zdołał wyrównać poziom gospodarczy sprzed rozpadu Związku Radzieckiego dopiero w 2009 roku (Bank Światowy, *Kirgistan. Liczba...*).

Równoległe do erozji gospodarki następował spadek udziału państwowych wydatków edukacyjnych w strukturze PKB. Nawet niepełne dane z początkowego okresu niepodległości pozwalają dostrzec skalę tego zjawiska. W 1994 roku rząd przeznaczał na edukację około 5,8% PKB, by w 2000 roku obniżyć ten poziom do 3,5% PKB. Towarzyszył temu wspomniany głęboki spadek dochodu narodowego. Dopiero po 2000 roku obserwowane jest, równoległe zżywieniem gospodarczym, zwiększanie nakładów na szkolnictwo. Po 2009 roku ich wysokość ustabilizowała się na poziomie ok. 6% PKB (Bank Światowy, *Kirgistan. Edukacja...*).

Problemem finansowania systemu edukacji i nauki w Kirgistanie jest nie tylko wielkość nakładów na tę sferę, ale również struktura wydatków państwowych. Upublicznione dane za 2016 rok pokazują, że z punktu widzenia kryterium funkcjonalnego zdecydowaną większość budżetu (57%) pochłaniają potrzeby tzw. edukacji podstawowej i średniej (klasy 1-11 szkoły obowiązkowej), podczas gdy na edukację na poziomie wyższym trafia 16,5% wydatków, zaś na naukę i badania – tylko 0,3%. Widać zatem wyraźnie, że państwo zmierza jedynie do zachowania *status quo*, czyli podtrzymania swojej roli jako gwaranta bezpłatnej edukacji podstawowej. Zaniedbuje natomiast wyższe stadia edukacji, a zwłaszcza sferę badań, której rozwój mógłby uczynić ścieżkę edukacyjną logicznym i przede wszystkim atrakcyjnym wyborem dla młodego pokolenia mieszkańców Kirgistanu.

Analiza struktury wydatków z punktu widzenia kryterium celowościowego pokazuje, że aż 80% budżetu edukacji to wypłaty

i inne świadczenia dla pracowników tej sfery, natomiast tylko 11% środków przeznaczane jest na inne wydatki, w tym nabycie towarów i usług dla szkół czy opłatę usług łączności. Dominacja funduszu wypłat w budżecie edukacji nie oznacza jednak, że nauczyciele są godziwie opłacani. Średni poziom ich wynagrodzeń oscyluje w ostatnich latach (2012-2017) w przedziale 140-170 USD i jest kilkakrotnie niższy niż w sąsiednim Kazachstanie (350-450 USD) czy w Rosji (450-740 USD). Również w samym Kirgistanie zarobki te nie przyciągają młodych osób do zawodu, ponieważ wspomniany poziom uposażeń nauczycieli stanowi zaledwie 70% średniego wynagrodzenia w całej gospodarce tego, skądinąd biednego, państwa (Токтогулова, Темиров, Римская, 2016, s. 25-27).

Dotkliwie braki finansowe w połączeniu ze stale zwiększającym się naciskiem demograficznym na szkoły mają również inne skutki dla systemu: obniżenie jakości nauczania i erozja całej infrastruktury szkolnej, co prowadzi do spadku autorytetu społecznego nauczycieli i szkół jako takich. Wspomniane zjawiska pogłębiły i bez tego silny w społeczeństwie sentyment za szkołą w stylu „radzieckim”. Kontrastuje z nim niska ocena dzisiejszej edukacji i rosnące negowanie edukacji w ogóle, jako nieprzydatnej w późniejszym życiu, niedostosowanej do potrzeb współczesności. Bieda raczej wymusza szybszy start w życiu zawodowym niż przechodzenie wszystkich faz anachronicznej w odbiorze społecznym edukacji.

Skutki kryzysu pierwszych lat funkcjonowania nowego systemu są wciąż odczuwane w zasadzie na każdym poziomie edukacji. Najbardziej odbiły się one na nauczaniu przedszkolnym, z natury swej nieobowiązkowym. Liczba dzieci uczęszczających do przedszkoli spadła ze 190 tys. w roku 1991 do niespełna 60 tys. w 2006 roku, co w tym ostatnim przypadku stanowiło zaledwie 10,5% wszystkich osób w przedziale wiekowym 3-6 lat. W ostatnich latach odsetek ten wzrasta i w 2019 roku osiągnął poziom 25%, co jednak oznacza, że zdecydowana większość dzieci nadal nie jest objęta tą formą opieki wychowawczo-edukacyjnej (*В Киргизии за пять лет...*,

2019). Wyraźna zapaść, obserwowana na tym poziomie edukacji praktycznie przez cały okres po 1991 roku, ma jednak swoje przyczyny w błędach popełnionych jeszcze w okresie radzieckim. Znaczna część istniejących wówczas żłobków i przedszkoli działała jako przybudówka rozmaitych państwowych przedsiębiorstw oraz jednostek wojskowych, które nie przetrwały rozpadu ZSRR i uległy likwidacji po rozpoczęciu transformacji systemowej. Wraz z nimi upadły wspomniane placówki wychowawczo-opiekuńcze.

W przypadku nauczania wczesnoszkolnego (1-4 klasa) oraz podstawowego (5-9 klasa) sytuacja wygląda lepiej. Aż 99% dzieci otrzymuje promocję z klasy 4 do 5, czyli kontynuuje naukę powyżej poziomu bazowego. Wyraźnie natomiast niższy jest odsetek osób uczęszczających do szkół średnich: klasy 10-11 rozpoczyna zaledwie 60% uczniów (ОӘСР, 2011, s. 37). Popularnością nie cieszy się również, pozornie bezpośrednio związane z rynkiem pracy, szkolnictwo zawodowe. Naukę na poziomie podstawowym zawodowym kontynuuje obecnie 30 tys. osób, natomiast na poziomie średnim – 92 tys. uczniów (*В Киргизии за пять лет...*, 2019).

Z powyższych danych wyraźnie przebija skłonność Kirgizów do przerywania edukacji przed ukończeniem etapu nauczania obowiązkowego, co jest podyktowane względami ekonomicznymi oraz niewiarą, że dłuższa nauka pozwoli na otrzymanie lepszej posady czy podniesienie poziomu życia w przyszłości. Wymownym tego dowodem jest fakt, iż nawet w młodszych klasach rokrocznie około 30 tys. dzieci regularnie nie uczęszcza do szkoły, zaś w okresie zbiorów wskaźnik ten dochodzi do 40% wszystkich uczniów (ОӘСР, 2011, s. 37-38). W przypadku szkolnictwa średniego tendencja spadkowa wydaje się jednak zrozumiała i stanowi raczej korektę względem zawyżonych danych z okresu radzieckiego. W ZSRR edukacja na poziomie średnim stała się obowiązkowa po 1972 roku. Kwestia ta była traktowana przez władze jako istotna propagandowo, dochodziło wówczas do przymusowego wręcz wysyłania młodzieży do szkół. Skutkowało to obniżeniem jakości

nauczania, ponieważ szkołę średnią ukończyć „musiało” 100% uczniów (Иманкулов, 2006, s. 163). Nowa rzeczywistość zatem jedynie urealniła skalę zapotrzebowania na ten poziom edukacji.

Na tle szkolnictwa podstawowego i średniego względnie korzystnie wypadają statystyki nauczania na poziomie wyższym. Liczba uczelni w Kirgistanie stopniowo wzrasta. Pod koniec epoki radzieckiej w republice działało 10 takich placówek (wszystkie państwowe), które rocznie kończyło 10 tys. absolwentów (Ниязов, Ниязова, 2018, s. 366-367). W 2002 roku było tam już 46 uczelni (w tym 15 prywatnych), w 2008 roku – 50 (w tym 16 prywatnych) (Эразмус+, 2014), zaś w 2018 roku już 64 (w tym 32 prywatne) (Эразмус+, 2018). Liczba studentów systematycznie rosła od początku niepodległości aż do 2015 roku, kiedy osiągnęła poziom 214 tys. osób. Później jednak nastąpił spadek do 164 tys. studentów w roku akademickim 2018/2019 (*В Киргизии за пять лет...*, 2019). Jako przyczynę tego ostatniego trendu wskazuje się rozpoczęty w 2014 roku (i kontynuowany przez trzy lata) proces optymalizacji (*оптимизация*) sieci szkół wyższych, czyli ich łączenia w większe jednostki, oraz pozbawianie najmniej efektywnych uczelni dotacji państwowych (*Концепция оптимизации...*, 2014).

Niezmiennie to uczelnie państwowe cieszą się największą popularnością studentów. W roku akademickim 2013/2014 kształciło się tam prawie 190 tys. studentów, względem 25 tys. na uczelniach prywatnych (Сирмбард, Чокушева, 2017, s. 4). Najwięcej miejsc posiadają w swojej ofercie dwie najstarsze jednostki: zlokalizowany w Biszkeku Kirgiski Uniwersytet Narodowy (*Кыргызский национальный университет*, założony w 1925 roku, kształcący 17 tys. studentów) (КНУ, 2019) oraz Oszyński Uniwersytet Państwowy (*Ошский государственный университет*, założony w 1939 roku, skupiający ponad 26 tys. studentów) (ОшГУ).

Kształcenie na uczelniach państwowych w republice jest z zasady płatne. Istnieją co prawda miejsca grantowe (finansowane przez państwo), dotyczą one jednak wyraźnej mniejszości studiu-

jących. W 2007 roku 6915 studentów rozpoczęło naukę finansowaną z grantu (Эразмус+, 2014), ale już w 2014 roku – tylko 4133. Tym samym tylko 24% osób, które dostały się na studia w oparciu o wynik testu ogólnorepublikańskiego, mogło liczyć na zwolnienie z opłat. Pozostałe zmuszone były do podjęcia kształcenia na warunkach kontraktu. Średni koszt studiów na uczelniach państwowych w takim przypadku waha się od 250 EUR do 750 EUR rocznie w zależności od etapu kształcenia. Na uczelniach prywatnych jest on o wiele wyższy i może dochodzić nawet do 9 tys. EUR za cały etap studiów (Сирмбард, Чокушева, 2017, s. 9).

Wprowadzenie odpłatności za studia nie zahamowało wzrostu liczby studentów na uczelniach kirgiskich, jednak nie stymulowało podniesienia się poziomu kształcenia. Szkoły wyższe w tym państwie niezmiennie są nisko notowane w światowych rankingach. Nie ma ich na tzw. liście szanghajskiej, obejmującej tysiąc najlepszych uczelni na świecie. Z kolei w rankingu Web of Universities, publikowanym corocznie przez hiszpański *think-tank* Consejo Superior de Investigaciones Cientificas (CSIC), pojawiają się one poniżej 4000. miejsca. W pierwszej trójce uwzględnionych tam jednostek z Kirgistanu znajdują się uczelnie powstałe już po 1991 roku przy współpracy lokalnych środowisk naukowych z partnerami zagranicznymi: Kirgisko-Turecki Uniwersytet Manas w Biszkeku (Кыргызско-Турецкий университет Манас, Kirgizistan Türkiye Manas Üniversitesi, miejsce 4595. w rankingu CSIC), Uniwersytet Amerykański w Azji Centralnej (American University of Central Asia, miejsce 4989.) oraz Kirgisko-Rosyjski Uniwersytet Słowiański w Biszkeku (Кыргызско-Российский Славянский университет, miejsce 7141.). Uniwersytety państwowe w Biszkeku i w Oszu, mające najdłuższą historię funkcjonowania oraz najwięcej studentów, lokowane są zdecydowanie niżej (Ranking WEB of Universities, 2020). Główną przyczyną słabych notowań tamtejszych jednostek w światowych rankingach jest niski wskaźnik cytowań (*impact factor*). Ten z kolei stanowi pokłosie perturbacji

finansowych (znikome nakłady na naukę) oraz oderwania nauki kirgiskiej od dokonań na świecie, co nastąpiło po rozpadzie jednolitego, radzieckiego systemu badań naukowych.

Niekoniecznie jednak znaczące inwestycje finansowe automatycznie warunkują powodzenie inicjatyw edukacyjnych w Kirgistanie, czego dowodzi problematyczna obecność na terytorium republiki Uniwersytetu Azji Centralnej (Университет Центральной Азии, University of Central Asia, UCA). Jedna z trzech filii tej uczelni (obok tadżyckiej i tworzonej właśnie kazachskiej) zlokalizowana została w mieście Naryn, w środkowym Kirgistanie, w 2016 roku. Została ona ufundowana przez Aga Khana IV, przywódcę nizaryckiego odłamu ismailitów. Uniwersytet prowadzi studia w języku angielskim, zarówno na kierunkach humanistycznych (komunikacja i media, ekonomia), jak i w zakresie nauk ścisłych (nauki o ziemi i środowisku) (УЦА, 2020). Idea powstania uczelni jest związana z wyrównaniem szans i podniesieniem rozwoju społecznego mieszkańców terenów górskich, którym dedykowana została zresztą działalność obecnego w jej strukturze Instytutu Badania Społeczności Górskich (Институт Исследований Горных Сообществ, Mountain Societies Research Institute) (УЦА, *Институт Исследований...*).

Uczelnia, obecnie kształcąca 70 studentów (*Конфликт в Университете...*, 2017), nie uwzględnia w swoim profilu nauczania edukacji religijnej, promując raczej idee otwartości, modernizmu oraz pokonywania barier rozwojowych w krajach transformujących się. Stanowi to, notabene, swoistą reklamę ismailizmu, powszechnie postrzeganego właśnie jako najbardziej pluralistyczny, otwarty odłam islamu (AKDN). Pomimo zapewnień, iż szkoła nie promuje konkretnych wartości religijnych, jej pojawienie się na mapie edukacyjnej Kirgistanu zostało powitane z rezerwą. Przedstawiciele kirgiskiej hierarchii islamskiej (sunnickiej) przekonywali, iż uniwersytet stanowi zawoalowaną formę promocji ismailizmu, czyli w rzeczywistości szyizmu. Wrażenie to pogłębiał fakt,

iż większość tamtejszych studentów stanowią obywatele innych państw: Tadżykistanu, Pakistanu czy Afganistanu. Na tym tle doszło zresztą wiosną 2017 roku do konfliktu pomiędzy młodzieżą uczącą się w UCA i studentami innych uczelni w Narynie, w następstwie wspólnego meczu koszykówki (*Конфликт в Университете...*, 2017).

Niedofinansowanie systemu edukacji, nadmierny nacisk demograficzny na szkolnictwo oraz towarzyszące tym bólączkom przekonanie o peryferyjności Kirgistanu na mapie edukacyjnej świata budzą zrozumiałą dyskusję oraz chęć dokonania koniecznych przeobrażeń w tej dziedzinie. Te ostatnie dokonywane są jednak w sposób nieskoordynowany, bez szerokiej konsultacji ze środowiskiem pedagogicznym i niejednokrotnie wstrzymywane w trakcie implementacji.

Niewątpliwie po 1991 roku reformy wymagała każda z dziedzin związanych z edukacją: programy nauczania, zawartość podręczników, metodyka oceniania uczniów, a także przygotowanie nauczycieli. Kluczową zmianą było „unarodowienie” edukacji – rozszerzenie roli języka kirgiskiego jako wykładowego w szkołach czy wprowadzenie pełnowartościowych kursów historii Kirgistanu (МОиН КР, *История*). Nacjonalizacja nie oznaczała natomiast odrzucenia mankamentów radzieckiego procesu decyzyjnego: przyzwyczajenia do podejmowania odgórnych decyzji i braku szerszych konsultacji odnośnie do wprowadzanych zmian (ОЭСР, 2011, s. 37).

Cytowana na początku niniejszego tekstu ustawa O edukacji dwukrotnie redagowana była całkowicie na nowo (w 1992 oraz 2003 roku), wielokrotnie zaś jej wersje korygowano. Przeobrażenia przechodził również organ odpowiedzialny za system edukacji. Obecne Ministerstwo Edukacji i Nauki wcześniej było

resortem łączącym kwestie szkolnictwa i kultury (МОиН КР, *О министерстве...*). Ustawodawca z jednej strony wprowadził ogólny nadzór ministerstwa w zakresie finansowania szkół, tworzenia podstawy programowej, bazy metodycznej czy strategii rozwoju edukacji. Z drugiej strony scedował samo prowadzenie szkół i rozwijanie ich sieci na organy samorządu (*Закон Кыргызской Республики...*, 2003, art 35-36), co otwarło pola konfliktu na tle finansowania edukacji.

Szereg zmian wprowadzanych przez resort edukacji pozostaje niedokończonych. Wspomniane przejście szkolnictwa wyższego na model edukacji dwustopniowej (licencjat i magisterium) okazało się połowiczne, wciąż bowiem wiele kierunków zawodowych utrzymało model sprzed reformy (studia jednolite, kończące się uzyskaniem tytułu specjalisty). Intencją takiej zmiany, rozpoczętej w 2011 roku, było wpisanie kształcenia na poziomie wyższym w model rozwoju edukacji promowany przez kraje Unii Europejskiej. Nie wszystkie uczelnie kirgiskie dołączyły jednak do tego projektu, republika zaś wciąż nie przystąpiła oficjalnie do Europejskiej Przestrzeni Szkolnictwa Wyższego.

Niedokończonym programem okazała się też optymalizacja sieci szkół wyższych rozpoczęta w 2014 roku. Intencją reformujących była reorganizacja sieci szkolnictwa wyższego w kierunku stworzenia większych uczelni (poprzez fuzję mniejszych), ograniczenie dotacji dla szkół najsłabszych i jednocześnie wzmocnienie finansowania wybranych, najsilniejszych jednostek (*Концепция оптимизации...*, 2014). Była ona jednak od początku ostro krytykowana przez kirgiskie środowiska akademickie (*Каныбек Осмоналиев...*, 2013) i po trzech latach została wstrzymana.

Ta ostatnia kwestia ukazuje zresztą inny problem nękający zarządzanie systemem edukacyjnym republiki. Decydenci kirgiscy unikają głębszej refleksji na temat problemów narodowego systemu edukacji. Realizowane reformy nie są oparte na lokalnym doświadczeniu i tamtejszych potrzebach społecznych, ale stanowią

najczęściej kalkę rozwiązań przyjmowanych w innych krajach, zwłaszcza w Rosji. Idea ogólnorepublikańskiego testu do złudzenia przypomina wprowadzony wcześniej w Federacji Rosyjskiej model egzaminu „maturalnego” (*Единый Государственный Экзамен, ЕГЭ*). Z kolei program optymalizacji w znacznej mierze powtórza rozwiązania rosyjskie zastosowane przy okazji wyodrębniania tzw. uniwersytetów federalnych (*федеральные университеты*) (Таппасханова, 2012, s. 119-126).

Kirgistan, podobnie jak Rosja, stał się też w ostatnim czasie areną dyskusji na temat wprowadzenia dwunastoletniej szkoły ogólnokształcącej. Miałyby ona, zdaniem zwolenników tego rozwiązania, w lepszym stopniu przygotowywać uczniów do późniejszego podejmowania pracy zawodowej (Калдыбаев). Debaty te odzwierciedlają jednak niezrozumienie problemów edukacyjnych w republice, których sedno sprowadza się nie tyle do długości nauczania, ile do jego zawartości oraz kwestii społecznego zaufania do systemu szkolnictwa. W sytuacji anachroniczności programów, niskiej oceny szkół i problemów finansowych najprostszym rozwiązaniem dla wielu młodych ludzi staje się przedwczesne opuszczenie murów placówek edukacyjnych i podjęcie jakiegokolwiek pracy pomimo niewielkich kwalifikacji zawodowych, a nawet braku podstawowych umiejętności nabywanych w szkole.

Problem niskiej jakości edukacji w Kirgistanie z całą ostrością ukazały wyniki badania PISA (PISA)², w którym republika, dzięki wsparciu finansowemu z Banku Światowego, wzięła udział dwukrotnie: w 2006 i 2009 roku. W obu edycjach programu Kirgistan zajął ostatnie miejsce w rankingu. Wspomniane badanie wykazało, iż ponad 80% kirgiskich piętnastolatków nie osiąga minimalnego zestandaryzowanego poziomu w zakresie czytania, rozumienia tekstu oraz w dziedzinie matematyki i nauk przyrodniczych.

2 PISA to firmowany przez OECD Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów (Programme for International Student Assessment).

Wśród najważniejszych przyczyn takiego stanu rzeczy OECD wskazała głównie kwestie finansowe: skrajnie niski poziom PKB w republice, niewielkie nakłady finansowe w przeliczeniu na jednego ucznia, niemotywujący nauczycieli poziom wynagrodzenia, ale również: brak przygotowania przedszkolnego dzieci, niedobory kadrowe, niedostatek podręczników, wreszcie problemy infrastrukturalne (*Концепция развития...*, 2012, s. 26).

Właśnie te ostatnie czynniki stanowią jeden z najczęstszych tematów podejmowanych przez media i poddawanych publicznej debacie, doprowadzając niejednokrotnie do dymisji urzędników. W takiej sytuacji znalazła się odwołana niedawno minister edukacji Gulnara Kudajberdyjewa.

Kudajberdyjewa, urzędniczka od dziesięcioleci związana ze szkolnictwem w Biszkeku, od 2010 roku piastowała rozmaite funkcje związane z polityką społeczną w strukturach rządowych. W grudniu 2016 roku z rekomendacji ówczesnego premiera Soronbaja Dżeenbekowa została mianowana ministrem edukacji i nauki (*Кудайбердиева Гульмира Каримовна...*, 2019). Pod koniec 2018 roku media kirgiskie zaczęły donosić o mnożących się problemach z podręcznikami. Problemy te miały wynikać z niejasnych i korupcyjnych zasad, przyjmowanych przez ministerstwo edukacji przy zleceniu opracowania podręczników do poszczególnych przedmiotów. Miało to w efekcie doprowadzić do ukazania się na rynku szeregu prac zawierających błędy merytoryczne (*Проверьте, какое издательство...*, 2018). Pikanterii sprawie dodawał fakt, iż środki na ich wydanie były wyasygnowane Kirgistanowi przez Bank Światowy, zatem sprawą w lutym 2019 roku zajęła się prokuratura (*Скандал с книгами...*, 2019).

Wkrótce doszło do kolejnego nagłośnionego przez media kirgiskie skandalu. Wiązał się on z ogłoszeniem konkursu na adaptację istniejących rosyjskich podręczników do matematyki do potrzeb kirgiskiego programu nauczania. Konkurs został rozpisany w taki sposób, że spełnić jego kryteria mogło tylko jedno wydawnictwo.

Przy okazji rozgłosu nadanego tej sprawie wyszło na jaw, że Kirgistan cierpi na chroniczny brak autorów, którzy mogliby podjąć się opracowania całego podręcznika, zatem wiele z tych prac trzeba „importować” z Rosji (Орлова, 2019).

Ostatnia sprawa, której finałem stała się dymisja Gulnary Kudajberdyjeweji, ujrzała światło dzienne na samym początku roku szkolnego 2019/2020. Media kirgiskie doniosły, iż władze jednej ze wsi w obwodzie naryńskim zdecydowały o tymczasowym przeniesieniu dzieci z grożącego zawaleniem budynku szkoły do jurt. Media, wyjaśniając sprawę, potwierdziły przy tym, iż nie był to odosobniony przypadek, a raczej problem systemowy, związany z chronicznym niedoinwestowaniem systemu edukacji. Skandal ten uruchomił lawinę oskarżeń pod adresem ministerstwa, które zbyt wolno reaguje na pojawiające się problemy lokalowe i zmusza szkoły do pracy na dwie, a nawet trzy zmiany, co w rezultacie prowadzi do przyspieszonej degradacji infrastruktury (*Киргизскую школу переместили...*, 2019). Sprawa skutkowała odwołaniem Gulnary Kudajberdyjeweji, którą na stanowisku szefa resortu edukacji i nauki zastąpił Kanybek Isakow, dotychczasowy długoletni rektor Uniwersytetu Państwowego w Oszu (МОиН КР, *Исаков Каныбек...*).

Wymiana ministra, jakkolwiek zrozumiała z wizerunkowego punktu widzenia, nie rozwiązuje w żaden sposób problemów systemowych. Kirgistan wciąż boryka się bowiem z głębokim kryzysem systemu edukacji: połowicznością reform strukturalnych, chronicznym niedoinwestowaniem czy obniżającym się autorytetem społecznym nauczycieli. Stan szkolnictwa w republice jest odzwierciedleniem problemów tego kraju w skali globalnej, co uwidoczniła kwestia zmiany organizacji nauczania w obliczu pandemii wirusa SARS-CoV-2 wiosną 2020 roku. Zamknięcie tradycyjnych placówek edukacyjnych oznaczało w wielu krajach uruchomienie platform zdalnego nauczania. W skali Kirgistanu okazało się to jednak niemożliwe, z uwagi na powszechny problem

wykluczenia cyfrowego. Ostatecznie władze republiki zdecydowały się na transmisję lekcji za pośrednictwem dostępnych w kraju stacji telewizyjnych (*телеуроки*) (МОиН КР, 2020).

Bibliografia

Źródła

Закон Кыргызской Республики от 30 апреля 2003 года „Об образовании”, 2003, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/1216-17-IV-2020>.

Концепция оптимизации сети высших учебных заведений Кыргызской Республики на 2014-2015 годы, 2014, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/96541-1-V-2020>.

Концепция развития образования в Кыргызской Республике до 2020 года, 2012, online: https://www.kgma.kg/pdf/KONCEPCIYa_Strategiya_razvitiya_obrazovaniya_KR_tdo_2020.pdf – 1 V 2020.

Постановление Правительства КР от 2 июня 2006 „Положение об общереспубликанском тестировании абитуриентов”, 2006, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/57505?cl=ru-ru-17-IV-2020>.

Zakon Kyrgyzskojj Respubliki ot 30 aprelja 2003 goda „Ob obrazovanii”, 2003, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/1216-17-IV-2020>.

Koncepcija optimizacii seti vysshikh uchebnykh zavedenij Kyrgyzskojj Respubliki na 2014-2015 gody, 2014, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/96541-1-V-2020>.

Koncepcija razvitiya obrazovaniya v Kyrgyzskojj Respublike do 2020 goda, 2012, online: https://www.kgma.kg/pdf/KONCEPCIYa_Strategiya_razvitiya_obrazovaniya_KR_tdo_2020.pdf – 1 V 2020.

Postanovlenie Pravitelstva KR ot 2 ijunja 2006 „Polozhenie ob obshherespublikanskom testirovanii abiturientov”, 2006, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/57505?cl=ru-ru-17-IV-2020>.

Raporty, statystyki, oficjalne portale instytucjonalne

AKDN (Aga Khan Development Network), *His Highness the Aga Khan*, online: <https://www.akdn.org/about-us/his-highness-aga-khan> – 23 IV 2020.

Bank Światowy, 2019a, *GDP (Constant 2010 US\$) – Kyrgyz Republic*, online: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD?locations=KG> – 25 IV 2020.

Bank Światowy, 2019b, *Government Expenditure on Education, Total (% of GDP) – Kyrgyz Republic*, online: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?locations=KG> – 25 IV 2020.

Bank Światowy, *Kirgistan. Edukacja podstawowa, uczniowie*, online: https://www.google.pl/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=se_prm_enrl&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=world&idim=country:KGZ&ifdim=world&hl=pl&dl=pl&ind=false – 8 V 2020.

Bank Światowy, *Kirgistan. Liczba ludności*, online: https://www.google.pl/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=ny_gdp_mktp_cd&idim=country:POL:SWE:UKR&hl=pl&dl=pl!&ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=sp_pop_totl&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=world&idim=country:KGZ&ifdim=world&hl=pl&dl=pl&ind=false – 8 V 2020.

PISA (Programme for International Student Assessment), *Badanie PISA*, online: <https://pisa.ibe.edu.pl/> – 3 V 2020.

Ranking WEB of Universities, 2020, *Kyrgyzstan*, online: <http://www.webometrics.info/en/Asia/Kyrgyzstan%20?sort=asc&order=World%20Rank> – 19 IV 2020.

United Nations, 2019, *Population Division (2019). World Population Prospects 2019*, New York, online: https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf – 19 IV 2020.

АПТО (Агентство начального профессионального образования при Министерстве образования и науки Кыргызской Республики), online: <http://www.kesip.kg/ru/2> – 18 IV 2020.

ЕГЭ (Единый государственный экзамен), *Основные сведения о ЕГЭ*, online: http://www.ege.edu.ru/ru/main/main_item/ – 3 V 2020.

КГМА (Кыргызская государственная медицинская академия им. И.К. Ахунбаева), 2018, *Перечень реализуемых образовательных программ*, online: <https://www.kgma.kg/ru/education/educational-programs/list-of-implemented-educational-programs> – 18 IV 2020.

- КНУ (Кыргызский национальный университет), 2019, *Общая характеристика КНУ*, online: https://www.knu.kg/ru/index.php?option=com_content&view=article&id=200:2010-03-12-16-06-01&catid=46:cat-obshiesvedeniya&Itemid=74 – 19 IV 2020.
- МОиН КР (Министерство образования и науки Кыргызской Республики), 2020, *Расписание телеуроков*, online: <https://edu.gov.kg/ru/photo/gallery/> – 10 V 2020.
- МОиН КР (Министерство образования и науки Кыргызской Республики), *Высшее образование*, online: <https://edu.gov.kg/ru/high-education/> – 18 IV 2020.
- МОиН КР (Министерство образования и науки Кыргызской Республики), *Исаков Каныбек Абдуваситович, Министр образования и науки Кыргызской Республики*, online: <https://edu.gov.kg/ru/about/people/isakov-kanyubek-abduvasitovich/> – 9 V 2020.
- МОиН КР (Министерство образования и науки Кыргызской Республики), *История*, online: <https://edu.gov.kg/ru/about/history/> – 10 V 2020.
- МОиН КР (Министерство образования и науки Кыргызской Республики), *О министерстве*, online: <https://edu.gov.kg/ru/about/> – 3 V 2020.
- ОшГУ (Ошский государственный университет), *10 причин, по которым надо выбирать ОшГУ*, online: https://www.oshsu.kg/univer/?lg=1&id_parent=1358 – 19 IV 2020.
- ОЭСР (Организация Экономического Сотрудничества и Развития), 2011, *Обзор национальной политики в области образования. Кыргызская Республика 2010. Уроки, извлеченные из программы международного очневания образовательных достижений учащихся (PISA)*, online: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264123311-ru.pdf?expires=1599770443&id=id&accname=guest&checksum=23B408F1FC567DC352A342AAA6E5E5CE> – 10 IX 2020.
- УЦА (Университет Центральной Азии), 2020, *Об Университете Центральной Азии*, online: <https://www.ucentralasia.org/About/Index/RU> – 23 IV 2020.
- УЦА (Университет Центральной Азии), *Институт Исследований Горных Сообществ*, online: <https://www.ucentralasia.org/Research/MSRI/RU> – 23 IV 2020.

ЦООМО (Центр оценки в образовании и методов обучения), *Общереспубликанское тестирование*, online: <http://www.testing.kg/ru/obscherespublikanskij-test.html> – 17 IV 2020.

Эразмус +, 2014, *Система Высшего образования в КР*, online: <https://erasmusplus.kg/wp-content/uploads/2014/12/%D0%A1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D0%92%D1%8B%D1%81%D1%88%D0%B5%D0%B3%D0%BE-%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D0%B2-%D0%9A%D0%A0.pdf> – 18 IV 2020.

Эразмус +, 2018, *Список вузов Кыргызской Республики*, online: <https://erasmusplus.kg/higher-education-in-kyrgyz-republic/list-of-kyrgyz-heis/> – 18 IV 2020.

АҢТО (Agentstvo nachalnogo professionalnogo obrazovanija pri Ministerstve obrazovanija i nauki Kirgyzskoj Respubliki), online: <http://www.kesip.kg/ru/2> – 18 IV 2020.

ЕГЕҢ (Edinyjj gosudarstvennyjj ehkzame), *Osnovnye svedenija o EGEH*, online: http://www.ege.edu.ru/ru/main/main_item/ – 3 V 2020.

КГМА (Kyrgyzskaja gosudarstvennaja medicinskaja akademija im. I.K. Akhunbaeva), 2018, *Perechen realizuemykh obrazovatelnykh programm*, online: <https://www.kgma.kg/ru/education/educational-programs/list-of-implemented-educational-programs> – 18 IV 2020.

КНУ (Kyrgyzskijj nacionalnyjj universitet), 2019, *Obshhaja kharakteristika KNU*, online: https://www.knu.kg/ru/index.php?option=com_content&view=article&id=200:2010-03-12-16-06-01&catid=46:cat-obshiesvedeniya&Itemid=74 – 19 IV 2020.

МОиН КР (Ministerstvo obrazovanija i nauki Kirgyzskoj Respubliki), 2020, *Raspisanie teleurokov*, online: <https://edu.gov.kg/ru/photo/gallery/> – 10 V 2020.

МОиН КР (Ministerstvo obrazovanija i nauki Kirgyzskoj Respubliki), *Vysshee obrazovanie*, online: <https://edu.gov.kg/ru/high-education/> – 18 IV 2020.

МОиН КР (Ministerstvo obrazovanija i nauki Kirgyzskoj Respubliki), *Isakov Kanybek Abduvasitovich, Ministr obrazovanija i nauki Kirgyzskoj Respubliki*, online: <https://edu.gov.kg/ru/about/people/isakov-kanybek-abduvasitovich/> – 9 V 2020.

МОиН КР (Ministerstvo obrazovanija i nauki Kirgyzskoj Respubliki), *Istorija*, online: <https://edu.gov.kg/ru/about/history/> – 10 V 2020.

- MOiN KR (Ministerstvo obrazovanija i nauki Kyrgyzskojj Respubliki), *O ministerstve*, online: <https://edu.gov.kg/ru/about/> – 3 V 2020.
- OshGU (Oshskijj gosudarstvennyj universitet), *10 prichin, po kotorym nado vybirat OshGU*, online: https://www.oshsu.kg/univer/?lg=1&id_parent=1358 – 19 IV 2020.
- OEHSR (Organizacija Ėkonomičeskogo Sotrudničestva i Razvitija), 2011, *Obzor nacionalnoj politiki v oblasti obrazovanija. Kyrgyzskaja Respublika 2010. Uroki, izvlechennye iz programmy mezhdunarodnogo očenivanija obrazovatelnykh dostizhenijj uchashhikhsja (PISA)*, online: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264123311-ru.pdf?expires=1599770443&id=id&accname=guest&checksum=23B408F1FC567DC352A342AAA6E5E5CE> – 10 IX 2020.
- UCA (Universitet Centralnoj Azii), 2020, *Ob Universitete Centralnoj Azii*, online: <https://www.ucentralasia.org/About/Index/RU> – 23 IV 2020.
- UCA (Universitet Centralnoj Azii), *Institut Issledovanijj Gornyx Soobshhestv*, online: <https://www.ucentralasia.org/Research/MSRI/RU> – 23 IV 2020.
- COOMO (Centr ocenki v obrazovanii i metodov obuchenija), *Obshhe-respublikanskoe testirovanie*, online: <http://www.testing.kg/ru/obsche-respublikanskij-test.html> – 17 IV 2020.
- Ėrazmus +, 2014, *Sistema Vysshego obrazovanija v KR*, online: <https://erasmusplus.kg/wp-content/uploads/2014/12/%D0%A1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D0%92%D1%8B%D1%81%D1%88%D0%B5%D0%B3%D0%BE-%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D0%B2-%D0%9A%D0%A0.pdf> – 18 IV 2020.
- Ėrazmus +, 2018, *Spisok vuzov Kyrgyzskojj Respubliki*, online: <https://erasmusplus.kg/higher-education-in-kyrgyz-republic/list-of-kyrgyz-heis/> – 18 IV 2020.

Opracowania

- Дмитриенко И.А., 2013, *Правовое регулирование системы образования в условиях вхождения Кыргызстана в болонский процесс*, online: <http://arch.kyrlibnet.kg/uploads/UADMITRIENKO2013-1.pdf> – 18 IV 2020.
- Иманкулов М.К., 2006, *История Кыргызстана XX-XXI вв. Учебник для 9 класса средней школы*, Бишкек.

- Калдыбаев К.А., *Структура образования Кыргызской Республики и пути ее реформы*, Бишкек, online: http://nbisu.moy.su/_ld/11/1141_K.A.Kaldybaev.pdf – 3 V 2020.
- Ниязов М.А., Ниязова А.М., 2018, *История Кыргызстана. Учебник. Часть 2. Кыргызы в составе Кокандского ханства, Российской империи и СССР*, Бишкек.
- Сирмбард С., Чокушева Г., 2017, *Обзор системы высшего образования. Кыргызстан*, Бишкек.
- Таппасханова М.А., 2012, *Федеральные университеты как новая форма организации высшего профессионального образования, „Отечественная и зарубежная педагогика”, no. 2 (5)*.
- Токтогулова Н., Темиров А., Римская О., 2016, *Финансирование сектора образования в Кыргызской Республике. Аналитический обзор*, Бишкек.
- Dmitrienko I.A., 2013, *Pravovoe regulirovanie sistemy obrazovanija v uslovijakh vkhozhenija Kyrgyzstana v bolonskijj process*, online: <http://arch.kyrlibnet.kg/uploads/UADMITRIENKO2013-1.pdf> – 18 IV 2020.
- Imankulov M.K., 2006, *Istorija Kyrgyzstana XX-XXI vv. Uchebnik dlja 9 klassa srednejj shkoly*, Bishkek.
- Kaldybaev K.A., *Struktura obrazovanija Kyrgyzskojj Respubliki i puti ee reformy*, Bishkek, online: http://nbisu.moy.su/_ld/11/1141_K.A.Kaldybaev.pdf – 3 V 2020.
- Nijazov M.A., Nijazova A.M., 2018, *Istorija Kyrgyzstana. Uchebnik. Čast 2. Kyrgyzy v sostave Kokandskogo khanstva, Rossijskoj imperii i SSSR*, Bishkek.
- Sirmbard S., Čokusheva G., 2017, *Obzor sistemy vysshego obrazovanija. Kyrgyzstan*, Bishkek.
- Tappaskhanova M.A., 2012, *Federalnye universitety kak novaja forma organizacii vysshego professionalnogo obrazovanija, „Otechestvennaja i zarubeznaja pedagogika”, no. 2 (5)*.
- Toktogulova N., Temirov A., Rimskaja O., 2016, *Finansirovanie sektora obrazovanija v Kyrgyzskojj Respublike. Analiticheskijj obzor*, Bishkek.

Doniesienia medialne

- Бенгард А., 2017, *В Кыргызстане ищут компанию для проведения Общереспубликанского тестирования-2017*, online: <https://24.kg/>

- obschestvo/43178_v_kyrgyzstane_ischut_kompaniyu_dlya_provedeniya_obscherespublikanskogo_testirovaniya-2017/ – 17 IV 2020.
- В Киргизии за пять лет на четверть уменьшилось число студентов*, 2019, „Фергана”, online: <http://fergana.agency/news/110410/?country=kg> – 1 V 2020.
- Какие новые правила сдачи экзаменов ввели для школьников Кыргызстана?*, 2019, „Elgizit.kg”, online: <https://elgizit.kg/2019/04/30/kakie-novye-pravila-sdachi-ekzamenov-vveli-dlya-shkolnikov-kyrgyzstana/> – 1 V 2020.
- Каныбек Осмоналиев. Общественность будоражит постановление правительства об оптимизации вузов*, 2013, online: https://www.knu.kg/ru/index.php?option=com_content&view=article&id=3814%3A-q-q&Itemid=303 – 3 V 2020.
- Киргизскую школу переместили из аварийного здания в „мобильные дома”*, 2019, „Фергана”, online: <https://fergana.agency/news/110460/?country=kg> – 9 V 2020.
- Конфликт в Университете Центральной Азии. Разбирательство без видимых результатов*, 2017, „Cabar”, online: <https://cabar.asia/ru/konflikt-v-universitete-tsentralnoj-azii-razbiratelstvo-bez-vimih-rezultatov/> – 23 IV 2020.
- Кудайбердиева Гульмира Каримовна — биография*, 2019, online: <https://ru.sputnik.kg/spravka/20160413/1024276141/kudayberdieva-gulmira-karimovna-biografiya.html> – 9 V 2020.
- Орлова М., 2019, Генпрокуратура выявила нарушения при закупке адаптированных российских учебников*, online: https://24.kg/obschestvo/128190_genprokuratura_vyiyavila_narusheniya_pri_zakupke_adaptirovannyih_rossijskih_uchebnikov/ – 9 V 2020.
- Проверьте, какое издательство готовило учебники для ваших детей*, 2018, online: https://kaktus.media/doc/381335_proverte_kakoe_izdatelstvo_gotovilo_uchebniki_dlia_vashih_detey.html – 09 V 2020.
- Скандал с книгами. Минобразования «неплатится» за некачественные учебники*, 2019, online: <https://www.for.kg/news-544941-ru.html> – 9 V 2020.
- Bengard A., 2017, V Kyrgyzstane ishnut kompaniju dlja provedeniya Obscherespublikanskogo testirovaniya-2017*, online: https://24.kg/obschestvo/43178_v_kyrgyzstane_ischut_kompaniyu_dlya_provedeniya_obscherespublikanskogo_testirovaniya-2017/ – 17 IV 2020.

- V Kirgizii za pjat let na chetvert umenshilos chislo studentov, 2019, „Fergana”, online: <http://fergana.agency/news/110410/?country=kg> – 1 V 2020.
- Kakie novye pravila sdachi ehkzamenov vveli dlja shkolnikov Kyrgyzstana?, 2019, „Elgizit.kg”, online: <https://elgezit.kg/2019/04/30/kakie-novye-pravila-sdachi-ekzamenov-vveli-dlya-shkolnikov-kyrgyzstana/> – 1 V 2020.
- Kanybek Osmonaliev. Obshhestvennost budorazhit postanovlenie pravitelstva ob optimizacii vuzov, 2013, online: https://www.knu.kg/ru/index.php?option=com_content&view=article&id=3814%3A-q-q&Itemid=303 – 3 V 2020.
- Kirgizskuju shkolu peremestili iz avarijnogo zdaniya v „mobilnye doma”, 2019, „Fergana”, online: <https://fergana.agency/news/110460/?country=kg> – 9 V 2020.
- Konflikt v Universitete Centralnoj Azii. Razbiratelstvo bez vidimyh rezultatov, 2017, „Cabar”, online: <https://cabar.asia/ru/konflikt-v-universitete-tsentralnoj-azii-razbiratelstvo-bez-vidimyh-rezultatov/> – 23 IV 2020.
- Kudajberdieva Gulmira Karimovna — biografija, 2019, online: <https://ru.sputnik.kg/spravka/20160413/1024276141/kudayberdieva-gulmira-karimovna-biografiya.html> – 9 V 2020.
- Orlova M., 2019, *Genprokuratura vyjavila narusheniya pri zakupke adaptirovannykh rossijskikh uchebnikov*, online: https://24.kg/obschestvo/128190_genprokuratura_vyjavila_narusheniya_pri_zakupke_adaptirovannyih_rossijskih_uchebnikov/ – 9 V 2020
- Proverte, kakoe izdatelstvo gotovilo uchebniki dlja vashikh detej, 2018, online: https://kaktus.media/doc/381335_proverte_kakoe_izdatelstvo_gotovilo_uchebniki_dlja_vashih_detey.html – 09 V 2020.
- Skandal s knigami. Minobrazovaniya “poplatitsja” za nekachestvennye uchebniki, 2019, online: <https://www.for.kg/news-544941-ru.html> – 9 V 2020.

Kirgistan, niewielka centralnoazjatycka republika, od trzydziestu lat zмага się z trudem niepodległości. Ten górski kraj, stanowiący niegdyś odległe peryferie Związku Radzieckiego, dzisiaj pod wieloma względami jest inspirującym demokratycznym wyjątkiem na tle państw regionu. Mimo to w procesie formowania nowoczesnego państwa, zintegrowanego z gospodarką światową organizmu ekonomicznego czy otwartego społeczeństwa, młoda republika kirgiska styka się z podobnymi trudnościami, co jej poradzieccy sąsiedzi. Nie zawsze radzi sobie z nimi lepiej, niewątpliwie natomiast czyni to w sposób bardziej otwarty.

Kirgiska transformacja jest intrygująca pod wieloma względami. Poza rzucającym się w oczy aspektem politycznym otwartość zachodzących w republice zmian umożliwia śledzenie innych istotnych przemian: gospodarczych, społecznych czy kulturowych, a także dokonywanych przez republikę wyborów międzynarodowych. Kirgistan niekoniecznie osiąga spektakularne sukcesy na tych polach, niemniej jednak dylematy rozwoju, stojące przed nim, w znacznej mierze są również problemami jego sąsiadów. Zasobniejsze w surowce i pozornie stabilniejsze Kazachstan czy Uzbekistan niechętnie jednak te problemy komunikują. Dlatego też analiza wydarzeń i procesów zachodzących w Kirgistanie pozwala na ukazanie szerszego kontekstu regionalnego i swoiste „odkodowanie” tamtejszej rzeczywistości.

Ze wstępu

<https://akademicka.pl/>

ISBN 978-83-8138-107-9

9 788381 381079

